

Yksi monista aikalaisdiagnooseista nyky-yhteiskunnan tilalle on sen luonnehdinta oppimisyhteiskunnaksi. Arjessa opitaan, ihmiset oppivat itsenäisesti, organisaatiot kehittyvät ja tarvitsevat jatkuvaa oppimista. Työelämä tihkuu oppimista. Työpaikat ovat oppivia organisaatioita ja oppiminen täyttää työntekijöiden työviikot.

Kirsi Heikkilän väitöskirja *Työssä oppiminen yksilön lähtökohtien ja oppimisympäristöjen välisenä vuorovaikutuksena* käsittelee oppimista työpaikalla ja työn yhteydessä. Tarkasteltavat työpaikat ovat metalliverstas, tavaratalo, uusmedia-alan yritys, saattohoitola ja teatteriproduktio. Tarkastelun kohteena olevat yksilöoppijat (työntekijät) ovat metallimies, kaupan myyjä, copywriterit ja teatteriproduktion ammattilaiset (ohjaaja, näyttelijä, ääni- ja valosuunnittelija ym.).

Heikkilä on asettanut tavoitteekseen tutkia laadulliseen ja tulkitsevaan metodologiaan perustuen monitasoisesti – kaleidoskoopillisella tavalla – yksilön ja ympäristön (työpaikan) vuorovaikutusta oppimiseen fokusoituna. Työpaikan luoma oppimisympäristö jakautuu hänen mukaansa teknis-organisatoriseen ympäristöön ja sosiokulttuuriseen oppimisympäristöön. Ensin mainittuun kuuluvat muun muassa työn jako, työn luonne, työn autonomia ym., kun taas työyhteisöt sekä kulttuuriset ja poliittiset yhteisöt muodostavat jälkimmäisen ympäristön.

Heikkilän väitös lienee julkaistu paperiversiona muun muassa siksi, että se on kirjoitettu tavalla, joka avautuu melko mutkattomasti ”työssä oppimisesta kiinnostuneille opiskelijoille, tutkijoille, opettajille ja kehittäjille”, kuten kirjan takakannessa luvataan. Näin sitä

KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA TYÖSSÄ OPPIMISEN MONITASOISEEN ERITTELYYN

Kirsi Heikkilä: Työssä oppiminen yksilön lähtökohtien ja oppimisympäristöjen välisenä vuorovaikutuksena. Tampere, Tampere University Press 2006. 328 s.

voi suosittelaa oppimateriaaliksi aiheesta kiinnostuneille *Työelämän tutkimuksen* lukijoille.

Esitys tarjoaa selkeän ja ajantasaisen katsauksen erilaisiin teorioihin oppimisesta. Useimmat tarkastellut oppimisteoriat käsittelevät erityisesti kollektiivista ja sosiaalista oppimista yleensä ja eritoten työpaikkoihin suhteutettuna. Näiden teorioiden kommentoiva esittely ja erittely kattavat lähes koko kirjan ensimmäisen osan. Tämä osa on nimetty *Tutkimuksen taustaksi* ja se on 160 sivua pitkä. Näin se muodostaa puolet koko esityksestä.

Tässä on kritiikin paikka: olisiko otsikko *Tutkimuksen tausta* pitänyt korvata jollain muulla muotoilulla? Ylimalkaankin kirja on täynnä erilaisia ”lähtökohtia”. Eikö, etenkin väitöskirjassa, pitäisi päästä jonnekin ja tuottaa olennaista ja uutta tietoa; tässä tapauksessa yksilön ja oppimisympäristön vuorovaikutuksesta työn arjessa ja työpaikoilla.

Kritiikistäni huolimatta Heikkilän teoksen ensimmäinen eli teoreettinen osa on opettavaista luettavaa. Erityisesti ne luvut, joissa tarkastellaan sosio-kulttuurista oppimisympäristöä, oppimista osallistumisena sosiaalisiiin yhteisöihin ja ”tiedon luomisen paikkaa” ovat ajatuksellisesti virittäviä. Tässä

yhteydessä käsitellään esimerkiksi Etienne Wengerin teorioihin pohjautuvaa jaottelua siitä, kuinka yksilö voi osallistua (työ)yhteisöön kolmella tavalla ja oppia juuri tätä kautta erilaisia asioita. Ensinnäkin on ”jaettu yritys”, jossa painottuu kaikkien yhteisessä sopima todellisuus. Toiseksi on ”vastavuoroinen toiminta”, johon kuuluu asioiden tekeminen yhdessä ja toimintoihin liittyvä yhteisöllisyys ja yksilöiden yhteinen oppiminen tätä kautta yhdes-

sä työtä tehden. Kolmanneksi on ”jaettu välineistö”, jossa teknologia – esimerkiksi yhteinen dokumenttien hallintaohjelma – yhdistää työntekijät.

Empiirinen osa on jaettu kahtia. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan metalliverstasta, tavarataloa, uusmediayritystä ja saattohoitokotia teknis-organisatorisina oppimisympäristöinä ja toisessa osassa näiden työpaikkojen työntekijäyksilöiden (metallimies, myyjä, copywriter, sairaanhoitaja) lähtökohtia työssä oppimiselle.

Esityksen rakenne on outo, koska kirjoittaja on – aiemmin esityksensä alussa, mihin jo kirjan nimikin viittaa – ottanut tehtäväkseen oppimisen tarkastelun yksilön ja kollektiivisen ympäristön vuorovaikutuksena. Tästä vuorovaikutuksesta ei paljoa kerrota, vaan oppimisympäristöä ja yksilön oppimista koskevat yhteenvedot ja johtopäätökset kirjoitetaan melko erillään toisistaan.

Minua ihmetyttää myös se, ettei verstaasta, kaupasta, uusmediayrityksestä ja saattohoitokodista löydy jälkeäkään sosio-kulttuurista oppimisympäristöstä. Toki ymmärrän, että verstaas ja kauppa tarjoavat niukan sosio-kulttuurisen oppimisympäristön; ovathan työt melko rutiinimaisia ja työn

organisointi on suoraviivaisen tayloristista. Mutta: eikö juuri tutkijan tulisi teroittaa katsettaan ja havaita ”pieniä erotteluja” eli tässä tapauksessa löytää verstaastakin ainakin potentiaalisia elementtejä sosio-kulttuurisesta oppimisympäristöstä?

Empiirisen tarkastelun toinen osa ”Sosio-kulttuurinen oppimisympäristö ja työssä oppiminen – Tapaustutkimus teatterityöstä” tarkastelee etnografisesti eli havaintoja ja kenttähaastatteluja tehden yhden kokeellisen teatteriproduktion harjoitusvaihetta ja muutamaa ensimmäistä esitystä. Kohteeksi oli valittu poikkeuksellinen ryhmä: teatteria, tanssia, musiikkia ja kuvataidetta improvi-soivalla otteella yhdistävä ja kollektiivisesti (toisilta oppien) toimiva taitelijaryhmä.

Ilmeisesti Heikkilä oli tarkoituksella valinnut tällaisen rajoja ylittävän ja kokeilevan teatteriproduktion ilmentämään oppimista, joka kristallisoituu sosio-kulttuurisessa oppimisympäristössä ja joka edellyttää vahvaa ryhmähenkeä.

Tällainen produktio eroaa selvästi normaalista ison laitosteatterin (repertuaariteatterin) normaalista produktiosta, jossa voi nähdä paljon mekaanista työn organisointia (vrt. termi ”elämystehdas”) ja melko rajallista luovuutta ja aika vähäistä ryhmässä oppimista.

Vaikka teatterianalyysin kohteena onkin tämä luova erikoistapaus – siksi, että sen avulla haluttiin tutkia juuri sosio-kulttuurista työssä oppimista – olisin kuitenkin kaivannut tämän produktion teknis-organisatorisen oppimisympäristön (työnjaon ym.) esiin nostamista. Myöskin yksilöt (ohjaaja, koreografi ym.) jäivät vähälle tarkastelulle. Näin ollen kysynkin, päästiinkö tässäkin tutkimaan yksilön ja kollektiivin vuorovaikutusta työssä oppimisessa?

Työssä oppimisen tarkastelun siten, että otetaan huomioon sosiaalinen taso (vaikkapa sekä teknis-organisatorisena että sosio-kulttuurisena oppimisympäristönä) on kansainvälisessäkin tutkimuksessa sangen vähäistä. Tällä haavaa tämän tutkimuksen kärkeä edus-

tavat Heikkilänkin tutkimuksessa esillä ollut Wengerin tulkinta käytäntö-yhteisöstä, kehittävän työn tutkimuksen organisaatioanalyysit ja osa oppivan organisaatioiden teorioista.

Näissäkään – kuten Heikkilän tutkimuksessa – ei mielestäni ole onnistuttu kovin syvällisesti tarkastelemaan kollektiivisen tason oppimisen sisäistä suhdetta työntekijän yksilölliseen työssä oppimiseen. Tämän välitysongelman tarkastelussa riittää työssä oppimisen tutkijoille ja kehittäjille haastetta ja oppimistehtäviä vielä Heikkilän väitöskirjatutkimuksen jälkeenkin.

On analysoitu paljon yksilön oppimista työssä. On myös tutkittu yksilön työssä oppimisen sosiaalista luonnetta (vrt. työelämän ja ammattialojen sukupolvet). On myös eritelty – yksilöistä irrotettujen – kollektiivien ja organisaatioiden oppimista. Mutta: miten tutkia yksilöllis-kollektiivista oppimista? Kuinka tarkastella oppimista yksilön ja sosiaalisen tason vuorovaikutuksena?

Ilkka Pirttilä